

УДК 347.191.1

ПРАВОВИЙ СТАТУС УЧАСНИКІВ ПОВНИХ ТОВАРИСТВ ТА ПОВНИХ УЧАСНИКІВ КОМАНДИТНИХ ТОВАРИСТВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Юркевич Ю.М., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування здійснено загальнотеоретичну характеристику правового статусу учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств. За результатами дослідження висловлено власну позицію щодо вдосконалення чинного законодавства України у цій сфері.

Ключові слова: засновницький договір, повне товариство, командитне товариство, учасник, повний учасник, вкладник.

В статье на основе анализа действующего законодательства Украины и практики его применения осуществлено общетеоретическую характеристику правового статуса участников полных товариществ и полных участников командитных товариществ. По результатам исследования высказано свою позицию по совершенствованию действующего законодательства Украины в этой сфере.

Ключевые слова: учредительный договор, полное товарищество, командитное товарищество, участник, полный участник, вкладчик.

Yurkevych Y.M. GENERAL PARTNERSHIPS PARTICIPANTS' AND LIMITED PARTNERSHIP GENERAL PARTNERS' LEGAL STATUS UNDER THE LEGISLATION OF UKRAINE

On the basis of analysis of current legislation of Ukraine and its application the general theoretical description of the general partnerships participants' and limited partnerships general partners' legal status has been made. According to the survey, the own opinion in improving the current legislation of Ukraine in this sphere has been expressed.

Key words: foundation agreement, general partnership, limited partnership, participant, general partner, investor.

Постановка проблеми. Зміни, що відбулися в Україні протягом останніх двадцяти років, мали значний вплив на багато аспектів підприємницької діяльності. Безумовно, ці соціально-економічні процеси не можуть залишатися поза рамками правового регулювання. Власне, проблематика закріплення правового становища юридичних осіб є надзвичайно актуальною, адже протягом останніх століть вони є активними учасниками цивільних та господарських відносин. Гідне місце серед різноманітних організаційно-правових форм юридичних осіб займають повні та командитні товариства.

Ступінь розробленості проблеми. Питання правового регулювання статусу учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств досліджувалися у працях багатьох вчених, зокрема, О.М. Вінник, В.М. Коссака, С.С. Кравченка, В.М. Кравчука, І.М. Кучеренко, Т.В. Мельникової, Н.О. Саніахметової, Ю.Ю. Симонян, Я.С. Синявської, В.І. Цікала, О.С. Шеремета, С.В. Фомичевої, Ю.В. Яковлевої та багатьох інших. Незважаючи на це, дослідження правового статусу їх учасників в умовах реформування вітчизняного законодавства та наближення його до європейських стандартів залишається актуальним.

Метою статті є здійснення детального теоретичного аналізу правового статусу учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств на основі чинного законодавства України та практики його застосування, а також висловлення власної позиції щодо вдосконалення правового регулювання окреслених відносин.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 року [1], засновниками та учасниками товариства можуть бути підприємства, установи, організації, а також громадя-

ни, крім випадків, передбачених законодавчими актами України. Підприємства, установи та організації, які стали учасниками товариства, не ліквідуються як юридичні особи. Іноземні громадяни, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також міжнародні організації можуть бути засновниками та учасниками господарських товариств на рівні з громадянами та юридичними особами України, крім випадків, встановлених законодавчими актами України. Водночас повне і командитне товариства не можуть бути створені однією особою, яка, як наслідок, стає його єдиним учасником. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) передбачає спеціальне правило, згідно з яким: якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником; якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені ст. 134 ЦК України для командитного товариства [2].

На правовий статус учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств перш за все впливає та обставина, що, згідно з чинним законодавством України, ці товариства визнаються юридичними особами. З одного боку, юридична особа існує незалежно від складу учасників, має від них певну автономію й може існувати вічно; має самостійну волю, яка не співпадає з волею окремих учасників; з іншого – юридична особа має відокремлене від майна учасників своє власне майно; відповідає самостійно закріпленим за нею майном; вправі укладати від свого імені не заборонені законом угоди; може виступати позивачем та відповідачем в юрисдикційних органах від свого імені [3, с. 48–52].

Що стосується правничої науки США, то вирішення питання про те, чи є повне товариство сукупністю учасників або воно представляє щось нове, відмінне від їх особистості, залежало і в даний час залежить від того, чи дотримуються дослідники відносно товариства теорії юридичної особи або є прихильниками так званої aggregate theory, згідно з якою повне товариство – це виключно сукупність учасників, але не самостійний суб'єкт права. Кожен із зазначених підходів обґрунтовується теорією агентських відносин. У США дослідники, як правило, розкривають сутність повного товариства через агентські відносини, які складаються між агентом, який зобов'язується діяти від імені та в інтересах іншої особи – принципала, і останнім. Ці відносини характеризуються трьома ознаками: 1) фідуціарним характером цих відносин; 2) тим, що агент діє від імені та в інтересах принципала; 3) правом принципала контролювати діяльність агента. Визначення повних товариствів у якості повного товариства приводить до висновку про те, що повне товариство – це відокремлений від особистості його учасників суб'єкт. І навпаки, розгляд повних товариств як агентів один одного тягне невизнання за повним товариством статусу самостійного суб'єкта права [4, с. 15 – 16].

Повні та командитні товариства діють на підставі засновницького договору (за винятком командитного товариства з одним повним учасником), що є їх єдиним установчим документом. На думку Н.О. Саніахметової, установчі документи – статут та/або засновницький договір необхідні для врегулювання порядку, умов узгодженої діяльності засновників, а також визначення правового статусу створеного суб'єкта підприємництва – юридичної особи [5, с. 64].

Виходячи з аналізу чинного законодавства України, можна дійти до висновку, що засновницький договір повного та командитного товариств повинен включати умови про: зобов'язання учасників створити товариство; порядок їх спільної діяльності щодо його створення; умови передання товариству майна учасників; розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників (повних учасників) у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів; форму участі у справах товариства учасників (повних учасників).

Засновницький договір командитних товариств також повинен містити відомості про сукупний розмір вкладів вкладників, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів. Ю.В. Яковлев стверджує, що засновницький договір командитного товариства відноситься до синалагматичних договорів, де інтереси сторін повністю співпадають. Він одночасно є й інвестиційним договором, у якому взаємоузгоджені інтереси двох груп сторін: учасників самих між собою і з товариством та вкладників тільки з товариством. Відстоює тезу про необхідність виділення в новому ЦК України субінституту засновницького договору в рамках договорів про сумісну діяльність, що надасть їм стабільності та буде запорукою єдності правозастосовної практики [6, с. 9].

Порівнюючи вітчизняне законодавство із зарубіжним, варто згадати, що, наприклад, англійське право поняттям «статут компанії» не оперує, натомість використовує установчі до-

кументи (меморандум і статті асоціації) як особливий договір, що включає до свого складу два односторонні договори: договір між засновниками компанії та договір між її акціонерами і компанією [7, с. 64–65]. При цьому статті асоціації повинні бути підписані тими самими двома або більше особами, котрі підписували установчий договір [8, с. 28]. Крім того, кожен партнер трактується як такий, що здійснює спільну діяльність в межах партнерства [9, с. 705]. Своєю чергою, у правовій доктрині Республіки Польща давно переважає точка зору, відповідно до якої приватне товариство, засноване на основі цивільно-правового договору, не має статусу юридичної особи. Вказана позиція знаходить своє нормативне підтвердження [10, с. 828]. Приватні товариства, як правило, протиставляються господарським товариствам. Таке протиставлення було поширене в доктрині з того погляду, що торгове право не існує в польській праві як самостійна галузь права, а тому господарські товариства розглядаються товариствами цивільного права [10, с. 830].

Згідно з чинним законодавством України, засновницький договір підписується всіма учасниками повного товариства чи повними учасниками командитного товариства. Відтак, вкладники командитних товариств не підписують засновницького договору. Власне, вкладник може вступити до командитного товариства шляхом внесення грошових або матеріальних вкладів. Сукупний розмір вкладів вкладників не повинен перевищувати п'ятдесяти відсотків складеного капіталу повного товариства.

Ю.Ю. Симонян обґрунтовує необхідність обов'язкового укладання договору між командитним товариством та кожним вкладником з метою оформлення правовідносин, які виникають щодо реалізації корпоративних прав [11, с. 5]. Так, у США в командитному товаристві не тільки повні товариші, а й вкладники беруть участь в укладанні установчого договору [4, с. 16–17].

Проте поняття корпоративних прав нерозривно пов'язане із невіддільними від них корпоративними обов'язками і ці поняття є неподільними. Відповідно, корпоративне право як комплексне за змістом визначається через сукупність усіх прав та обов'язків, які має особа (засновник, учасник) щодо конкретної юридичної особи [12, с. 260–262]. При цьому в юридичній літературі висловлюється точка зору, що засновник не набуває корпоративних прав та не бере участі у корпоративних відносинах. Учасником товариства стає засновник або інша особа, яка набула частку у статутному капіталі цього товариства та володіє корпоративними правами, обсяг яких пропорційний до її майнового внеску [13, с. 206].

І.Б. Саракун обґрунтовує положення, що у випадку, коли особа набула корпоративних прав на підставі договору, а можливість її участі у господарському товаристві (крім акціонерних товариств) зафіксовано рішенням зборів учасників, вона може реалізовувати їх ще до моменту внесення відповідних змін до державного реєстру (статуту, установчого договору). Адже визначальним у цьому випадку є факт укладення правочину та виявлення волі на вступ особи до товариства іншими його учасниками [14].

У юридичній літературі зазначається, що у зв'язку з присутністю в командитному товаристві двох груп учасників з різним правовим

статусом, правові відносини в командитному товаристві мають свою специфіку, носять корпоративний характер і складаються з внутрішніх та зовнішніх відносин, які виникають щодо реалізації майнових і немайнових (організаційних) прав учасників командитного товариства, де визначальними є організаційні відносини щодо участі в товаристві [11, с. 9]. Регулювання внутрішніх відносин в повному і командитному товариствах (так само, як і в юридичних особах інших організаційно-правових форм) об'єктивно існує незалежно від державної реєстрації товариств як юридичних осіб [4, с. 6–7]. У свою чергу, О.М. Вінник вважає, що наявність чи відсутність в учасників корпоративних відносин корпоративних інтересів (загальнокорпоративного чи індивідуально-корпоративних) визначається як критерій їх (учасників) класифікації на два основні види: 1) суб'єктів корпоративних правовідносин або безпосередніх їх учасників (засновники та учасники господарського товариства, саме товариство) та 2) опосередкованих учасників (кредитори та облігаціонери товариства, споживачі продукції, робіт, послуг господарського товариства, територіальна громада за місцем розташування товариства, держава як організатор господарського життя та виразник публічних інтересів) [15, с. 6].

Власне, корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Однак на підставі аналізу норм чинного законодавства України можемо дійти до висновку, що вкладник командитного товариства має право: одержувати частину прибутку товариства відповідно до його частки у складеному капіталі товариства в порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом); діяти від імені товариства в разі видачі йому довіреності та відповідно до неї; переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства відповідно до положень Закону України «Про господарські товариства» (якщо бажання викупити частку (її частину) виявили декілька вкладників, зазначена частка розподіляється між ними відповідно до їхніх часток у складеному капіталі товариства); вимагати першочергового повернення вкладу в разі ліквідації товариства; ознайомлюватися з річними звітами та балансами товариства; після закінчення фінансового року вийти з товариства та одержати свій вклад у порядку, встановленому засновницьким договором (меморандумом); передати свою частку (її частину) у складеному капіталі іншому вкладнику або третій особі, повідомивши про це товариство; засновницьким договором (меморандумом) командитного товариства можуть бути передбачені також інші права вкладника.

Отже, на нашу думку, доцільності встановлення обов'язку підписувати засновницький договір також із вкладниками на даний час не існує.

При цьому В.І. Цікало зазначає, що підстави виникнення корпоративних прав учасників повного і командитного господарських товариств, в

залежності від того, чи має місце правонаступництво, поділяються на первинні і вторинні. До первинних підстав відносяться: 1) установчий акт про створення повного чи командитного товариства; 2) вступ в повне, командитне товариство. Вторинною підставою вважається відчуження учасником частки (її частини) третій особі у складеному капіталі [16, с. 104].

Варто також згадати про наступні законодавчі правила, що стосуються правового статусу учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств:

- особа може бути учасником тільки одного повного товариства;

- учасник повного товариства (повний учасник командитного товариства) не має права без згоди інших учасників вчиняти від свого імені та у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства;

- найменування повного товариства має містити імена (найменування) всіх його учасників, слова «повне товариство» або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів «і компанія», а також слова «повне товариство»;

- у разі недостатності у повного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі учасники повного товариства (повні учасники командитного товариства) солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення (у зв'язку з цим доцільно погодитися з точкою зору, що підтвердження майнового стану засновників набуває особливого значення для кредиторів повного товариства, оскільки відповідно до законодавства кредитори, претендуючи на повне покриття боргу товариства, можуть розраховувати не лише на майно товариства, а й на сукупність майна, що належить на праві власності його учасникам [17, с. 152]);

- учасник повного товариства (повний учасник командитного товариства) відповідає за борги товариства незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу в товариство (на противагу цьому окремими авторами відстоюється позиція про необхідність на законодавчому рівні закріпити механізми захисту нових учасників в разі набуття корпоративних прав на підставі цивільно-правових угод, спадкування в разі недобросовісних дій інших учасників повного товариства, шляхом внесення доповнень до ст.ст. 126, 128 ЦК України [18, с. 6]);

- учасник повного товариства (повний учасник командитного товариства), який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з учасниками (повними учасниками командитного товариства), що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства;

- учасник повного товариства (повний учасник командитного товариства), який сплатив повністю борги товариства, має право звернутися з регресною вимогою у відповідній частині до інших учасників (інших повних учасників командитного товариства), які несуть перед ним відповідальність пропорційно своїм часткам у складеному капіталі товариства;

- достроковий вихід учасника з повного товариства (повного учасника командитного това-

риства), що засноване на певний строк, допускається лише з поважних причин;

- найменування командитного товариства має містити імена (найменування) всіх повних учасників, слова «командитне товариство» або містити ім'я (найменування) хоча б одного повного учасника з доданням слів «і компанія», а також слова «командитне товариство»;

- якщо у найменування командитного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства;

- особа може бути повним учасником тільки в одному командитному товаристві;

- повний учасник командитного товариства не може бути учасником повного товариства [2];

- повний учасник командитного товариства не може бути вкладником цього самого товариства;

- учасниками повного товариства, повними учасниками командитного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва [19].

У наукових джерелах висловлюється позиція, відповідно до якої право участі в управлінні господарським товариством є самостійним немайновим корпоративним правом, яке має власну структуру (складається з низки правомочностей). За правовою природою воно є відносним, оскільки чітко визначено коло суб'єктів, які володіють ним, і прав, які протистоять йому, та зобов'язальним, тому що управлінській особі кореспондує обов'язок товариства не порушувати його і своєчасно інформувати про можливість здійснення шляхом активних дій [20, с. 219]. Іншої точки зору дотримується С.С. Кравченко, який вказує, що корпоративні права і право участі мають одну й ту ж саму сутність – правовий зв'язок особи з господарським товариством. Тому недопустимим є визначення по-різному їх природи із віднесенням права участі до особистих немайнових, а корпоративних прав – до тих, що мають складну (майново-немайнову) природу [21, с. 7–15].

Ведення справ товариства здійснюється за загальною згодою всіх учасників повного товариства (повних учасників командитного товариства). Кожний учасник повного товариства (повний учасник командитного товариства) має право діяти від імені товариства, якщо засновницьким договором не визначено, що всі учасники (всі повні учасники командитного товариства) ведуть справи спільно або що ведення справ доручено окремим учасникам (повним учасникам). У разі спільного ведення учасниками (повними учасниками) справ товариства для вчинення кожного правочину є необхідною згода всіх учасників (повних учасників) товариства. Якщо ведення справ доручено окремим учасникам повного товариства (повним учасникам командитного товариства), інші учасники можуть вчиняти правочини від імені товариства за наявності у них довіреності, виданої учасниками (повними учасниками), яким доручено ведення справ товариства.

У відносинах з третіми особами повне/командитне товариство не може посилатися на положення засновницького договору, які обмежують повноваження учасників повного товариства (повних учасників командитного товариства) щодо права діяти від імені товариства, крім випадків, коли буде доведено, що третя особа у момент вчинення правочину знала чи

могла знати про відсутність в учасника товариства права діяти від імені товариства. У разі спору між учасниками (повними учасниками) товариства повноваження на ведення справ товариства, надані одному чи кільком учасникам (повним учасникам), можуть бути припинені судом на вимогу одного чи кількох інших учасників (повних учасників) товариства за наявності для цього достатніх підстав, зокрема внаслідок грубого порушення учасником (повним учасником), уповноваженим на ведення справ товариства, своїх обов'язків чи виявлення його нездатності до розумного ведення справ. На підставі рішення суду до засновницького договору товариства вносяться необхідні зміни.

Виходячи з вищевказаного, варто погодитися, що повні учасники не є законними представниками товариства [4, с. 9]. При цьому, «право участі у товаристві», що є особистим немайновим правом (ст. 100 ЦК України), не є поняттям, тотожним поняттю «право участі в управлінні справами товариства», яке має для учасника товариства економічний зміст, у зв'язку з чим на вимоги про визнання недійсними рішень загальних зборів учасників господарських товариств поширюється строк позовної давності [22].

У зв'язку з наведеним варто також зазначити, що в окремих наукових джерелах небезпідставно обґрунтовується можливість призначення керівника повного товариства не з числа учасників. При цьому наводяться аргументи на користь доповнення законодавства нормою про те, що в товаристві на вірі або в товариствах, предмет діяльності яких однорідний з предметом діяльності повного товариства, учасник не повинен входити до складу органу управління, що приймає рішення по операціях, або виступати в ролі представника за такими угодами, і нормою про обов'язок учасників, уповноважених на ведення справ товариства, звітувати перед рештою про свою діяльність [23, с. 7].

Обов'язки учасників визначаються типом їхньої участі. Вона може бути майновою, особистою і змішаною. Майнова участь означає обов'язок з внесення майнових внесків, особиста – обов'язок особисто брати участь у діяльності корпоративної організації (в якості працівника, підприємця, іншим чином), змішана участь передбачає як особисту, так і майнову участь. Для підприємницьких корпорацій характерною є або тільки майнова участь (господарські товариства), або змішана (виробничі кооперативи) [24].

У правових джерелах окремих пострадянських держав обґрунтовується необхідність розширення кола учасників повного товариства за рахунок надання можливості бути учасником товариства всім дієздатним фізичним особам, а не тільки особам, що володіють статусом індивідуального підприємця, що спричинить спрощення процедури державної реєстрації товариства [23, с. 6].

Як впливає зі змісту ст. 52 ЦК України, фізична особа – підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення; фізична особа – підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна. Тому така

позиція видається слушною і повинна бути закріплена в українському законодавстві.

Також, як вірно вказується у юридичній літературі, цивільне законодавство нівелює повну відповідальність повних учасників за зобов'язаннями повного товариства, оскільки воно не встановило обмежень на участь у повному товаристві господарських товариств (зокрема, товариства з обмеженою відповідальністю) [25].

Одним зі шляхів вирішення цієї ситуації є врахування пропозиції окремих науковців запровадити солідарну відповідальність за зобов'язаннями повного товариства посадових осіб учасників, що є юридичними особами [26, с. 8].

Серед інших варіантів вирішення подібних проблем, зокрема, може бути доповнення чинного законодавства України одним із таких положень про: а) мінімальний розмір статутного капіталу юридичних осіб учасників повних товариств (повних учасників командитних товариств); б) субсидіарну відповідальність усім своїм майном за зобов'язаннями повних/командитних товариств фізичних осіб – учасників юридичних осіб, що прямо чи опосередковано пов'язані відносинами участі з такими повними/командитними товариствами; в) субсидіарну відповідальність усім своїм майном за зобов'язаннями повних/командитних товариств кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб, що є учасниками таких товариств; г) про те, що засновниками (учасниками) повних/командитних товариств можуть бути юридичні особи виключно в організаційно-правовій формі повних чи командитних товариств тощо.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, конкретизуючи деякі проблеми, вважаємо за можливе зробити висновок, що на правовий статус учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств перш за все впливає та обставина, що, згідно з чинним законодавством України, ці товариства визнаються юридичними особами. Разом з тим в ході удосконалення нормативно-правового регулювання правового статусу учасників повних товариств та повних учасників командитних товариств варто розширити їх коло, а також закріпити норми, які б унеможливили ухилення учасників (повних учасників) товариств – об'єднань осіб від додаткової (субсидіарної) відповідальності за їх зобов'язаннями усім майном, що їм належить, шляхом створення для опосередкованої участі в таких товариствах юридичних осіб з відповідальністю, обмеженою внеском до статутного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про господарські товариства: Закон України № 1576-XII від 19 вересня 1991 року // Відомості Верховної Ради України від 03 грудня 1991 року. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України від 03 жовтня 2003 року. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
3. Красавчиков О.А. Сущность юридического лица / О.А. Красавчиков // Сов. государство и право. – 1976. – № 1. – С. 47–53.
4. Мельникова Т.В. Полное и командитное товарищества в России и Соединенных Штатах Америки: сравнительно-правовой аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Т.В. Мельникова. – Владивосток, 2012. – 26 с.
5. Хозяйственное право : [учебное пособие] / под ред. Н.А. Саниахметовой. – Х. : Одиссей, 2004. – 640 с.

6. Яковлев Ю.В. Командитні товариства як суб'єкти підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю.В. Яковлев. – Х., 2001. – 20 с.
7. Company Law / [S.W. Mayson, D. French, C.L.R. Ryan]. – L., 1991.
8. Pennington's Company Law, October 2, 1995, R. R. Pennington. – Seventh Edition / Butterworths: London, Dublin and Edinburgh (ISBN-10: 0406045747; ISBN-13: 978-0406045744). – 1082 p.
9. The All England Law Reports, 2015. Volume 1. / [K.W. Solicitor, R.R. Barrister. – LexisNexis. – 2015.
10. Duże Komentarze Becka. Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów Tom II. Krzysztof Pietrzykowski. Wydanie: 6. Rok publikacji, 2011.
11. Симонян Ю.Ю. Корпоративні відносини у командитних товариствах (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю.Ю. Симонян. – О., 2010. – 20 с.
12. Кравчук В.М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. – К. : Істина, 2005. – 720 с.
13. Краєвський І.П. Правовий статус засновника та учасника товариства з обмеженою відповідальністю / І.П. Краєвський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2013. – Випуск 58. – С. 203–210.
14. Саракун І.Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / І.Б. Саракун. – К., 2008. – 21 с.
15. Вінник О.М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.М. Вінник. – К., 2004. – 32 с.
16. Корпоративное право / [И.В. Венедиктова, Г.Г. Гниденко, Т.Е. Кагановская и др.] ; под общ. ред. У. Хелльманна, И.В. Венедиктовой. – Хмельницкий : Хмельницкий университет управления и права, 2015. – 252с.
17. Науково-практичний коментар господарського кодексу України / [Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Шербіна та ін.] ; за заг. ред. В.К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
18. Сияньська Я.С. Майнова відповідальність учасників повного товариства за його зобов'язаннями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Я.С. Сияньська. – О., 2010. – 21 с.
19. Господарський кодекс України № 436-IV від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України від 02 травня 2003 року. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
20. Жорнокуй В.Г. Правова природа права участі в управлінні господарським товариством / В.Г. Жорнокуй // Право і безпека. – 2011. – № 5 (42). – С. 216–220.
21. Кравченко С.С. Юридична природа прав учасників господарських товариств : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С.С. Кравченко. – К., 2007. – 213 с.
22. Вищий господарський суд України. Довідка за результатами узагальнення судової практики вирішення спорів про корпоративне управління та реалізацію корпоративних прав / [О.В. Кот, О.В. Лукомська] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cct.com.ua/2014/01.02.2014vgs.html>.
23. Фомичева С.В. Правовое положение полного товарищества : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / С.В. Фомичева. – СПб., 1999. – 24 с.
24. Фроловский Н.Г. Управление предпринимательскими корпорациями в Российской Федерации: правовой аспект : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Н.Г. Фроловский. – Белгород, 2004. – 26 с.
25. Функ Я.И. Полное товарищество по законодательству республики Беларусь : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Я.И. Функ. – Минск, 2002. – 22 с.
26. Шеремет О.С. Правове регулювання організації і діяльності повних товариств : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / О.С. Шеремет. – Донецьк, 2006. – 164с.